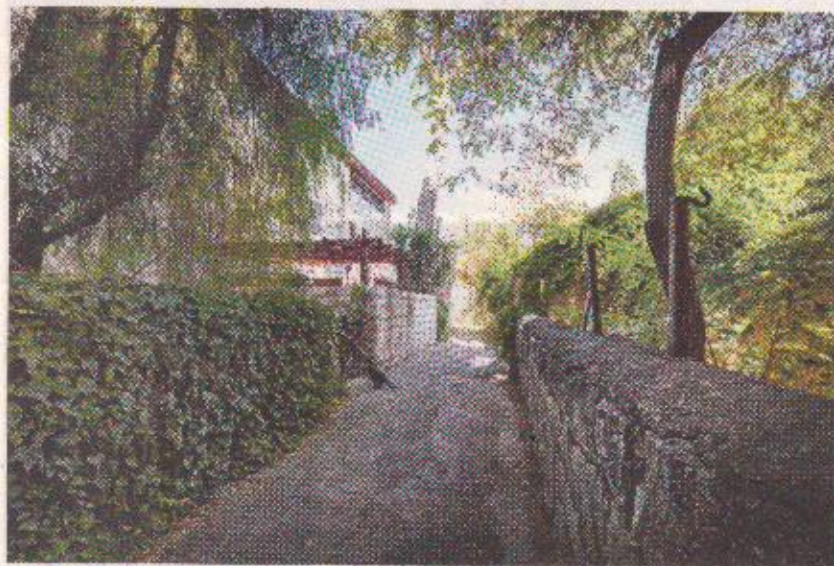

הבית הראשון בנמארייה

מה היה כאן קודם, לפני קום המדינה?

סימטה במושב הגרמנית. "העיר רובצת על חיי", כתבה זלדה צילום: אייל טואג

המושבה הגרמנית, פנינת התיירות הירושלמית כעת, היתה והינה מקום מגוריהם של משוררים, סופרים ואנשי רוח ידועים (אהרנים מהם אינם בין החיים): יגאל מוסינזון, הנזר ברטוב, דן בן אמוץ, דוד שיץ, בתיה גור, רבקה מרים, יוסף בריוסף, הסופר רת רבת המכר באנגלית נעמי רגן, ועוד. בשולי המושבה כואכה טלביה היה גר חיים גורי (הטיול היומי שלו היה במושבה), וקצת הלאה לכיוון טלביה גרו ישראל אליזו ודוד שחר, לכיוון קטמון גרים מאיר שלו וגלעד מאירי, ובקפה "פטר" נכתבו ספריו הראשונים של אהרן אפלפלד.

כולם באו לאתר קום המדינה. אז, כנראה, קיבלו שלושה רחובות את שמות העיתונים היומיים הראשונים בשפה העברית – "המגיד", "המליץ" ו"הצפירה" – ורחוב אחד את השם המחד "דוד דוד ודודשי",

על שם ספרו של אייזיק הירש וייס על תולדות התורה שבעל פה. אבל מה היה כאן קודם, לפני קום המדינה? בספרו העשיר והיפהפה של דוד קרויאנקר "המו" שבה הגרמנית ועמק רפאים" ההיסטוריה של המושבה מתחילה בטמפלרים, שקראו לה "קולוני רפאים". שעה רוט, ארדיבל שימור הבקי בכל מסמכי המקרקעין הנרדדים של האזור, טרח קודם כל לתקן את הטעות הנרפוצה (שאני כמעט חזרתי עליה) כאילו מוזיאון הטבע הוא הבית הראשון שנבנה במושבה. סיבת הטעות נעוצה במפה המורדנית המוקדמת ביותר של האזור, המפה של קפטן צ'רלס וילסון שבשנים 1864-1865 ערך סקר של ירושלים מטעם חיל החימוש הבריטי, ובה נראת בית אחר בלבד על פני השטח כולו. למעשה, הבית הזה הוא הקאסר (בית האחווה) של משפחת נמאר.

משפחות פלסטיניות עשירות קנו אדמות ובנו קאסרים כאלה מחוץ לחומות החל מתחילת המאה ה-18, עוד לפני הקמת "משכנות שאננים" על ידי מונטיפיורי ב-1860. כשנות ה-30 היו כבר משפחות פלסטיניות שחסכו כסף או מכרו את תכשיטי הנשים כדי לקנות קרקעות מחוץ לחומות. ליציאה מן החומות היו שתי פים גם ארמנים וקתולים, פרוטסטנטים (הטמפלרים), ובמיוחד הכנסייה היוונית-אורתודוקסית.

יעקוב נמאר, בספרו "Born in Jerusalem Born in Palestinian", כתב שבשנות ה-60 של המאה ה-19 משפחתו, שגרה בעיר העתיקה, קנתה אדמות במערב המושבה הגרמנית (האזור נקרא אז "בקעה התחתונה") מאיכרים שגרו בכפר מלחה ובבית ג'אלה. שטחים נוספים הנמצאים כיום במערב המושבה נקנו או על ידי משפחת רג'אני. משפחת נמאר בנתה את ביתה על גבעה (כיום סמטת עמנואל נוח, על שמו של מרדכי

ז'בוטינסקי נקרא רחוב עבראללה. חלק מהבתים שבמקורם נבנו על ידי משפחת נמאר עדיין עומדים על תלם. חלק מהם הושכרו לאנגלים וליהודים (למשל לאר"י ריכל ליאופולד קרקאוואר שעלה מאוסטריה ב-1920). "חודשת הירח" שעל צלע העלייה לתיאטרון ירושלים נקראה אז "חודש אל נמארה". קודא יקר של הטור הקורם העיר לי שהפלמ"ח לא יכול היה להתאמן בחודשת הירח כי מולו, במקום שני מצא עכשיו מכוון הרטמן, היה בסיס צבאי בריטי, ובכלל מיקומו של מוזיאון הטבע אינו מאפשר לתצפת על חודשת הירח.

על פי מפה של האב אנרי ניי קולה, שהורפסה בפאריס ב-1886, היו אז לטטה שלושה בתים: קאסר אל נמארי ושני בתים נוספים, שאחד מהם הוא כנראה גלגול מור קדם של וילה דקאן (מוזיאון הטבע),

לפני שהכית נקנה על ידי מארגאריאן הארמני. בציי"ל לום שנעשה לא לפני 1890 וילה דקאן היא עדיין בית אבן ריבועי קטן השייך לארמות נמאר. ב-1887, לפני שהוקמה וילה דקאן, נבנה בעזרת תרומות מגרמניה בית החולים לחולי צרעת "עודת ישו" (כיום בית הנסן) על גבול המושבה הגרמנית ושכונת טלביה.

ומה עם גן הפעמון (פעמון הדרור, ליתר דיוק) על פי צילום מ-1887 הוא היה חלק ממטע גדול של עצי זית שניטעו על ידי הפטריארך היווני-אורתודוקסי ניי קופורוס, שרכש את אדמות האזור בסביבות 1850. אר"י מותיו השתרעו מאזור רחוב אגרון בצפון עד המושבה הגרמנית בדרום, וממשכנות שאננים במזרח ועד רחוב ביה במערב. עד 1976 ילדים שהלכו לבית הספר "בית הילד" חצו את חודשת הויתים הזאת (שאחדים מעציה שררו עד היום) ואת עירי הכבשים שרעו בה, באותו המתחם שנקרא אז "עומרייה".

לאחר קום המדינה חלק משטחי הארמה של משפחת נמאר הופקעו על ידי המדינה בתוקף חוק נכסי נפקדים. יעקוב נמאר, שהיה כבן 7 ב-1948, מספר בספרו על משפחתו, על ילדותו בשכונה ועל מה שעבר עליו ועל בני המשפחה שנהפכו מבעלי אחוזה עשירים לפליטים אחוזי הלם. סיפור רומה מספרת חאלה סקאקיני על ילידות נקטמן בספרה "Jerusalem and I". היה לי קשה לקרוא את הספרים הללו, שגם שטופים ברמוניזציה של הציונות כמוכונ. האם זה עוזר לי שאחי נהרג בדרך לירושלים, ולפני שהועבר לחד הרצל נקבר "כאן, בקומה השנייה" בבית קברות זמני בשיח בארד, כיום על צלע הגבעה שבין גן סאקר לכנסת? "העיר רובצת על חיי", כך סיימה זלדה, שאהבה את ירושלים מאוד, את שירה "מקום של אש".

עמנואל נוח שב-1825 יסר באמריקה מרינת יהודים בשם "אררט" באזור שהיה כולו ארמת טרשים, נתון לסכנת שודדים וחיות טורפות. כמקובל, הבית היה מוקף חצר גדולה, ובה בריכות לאגירת מים, גן ירק, עצי פרי, לול תרנגולות, מכלאה לשפנים ושוכך יונים. מחוץ לעיר העתיקה היו אז בתי אחוזה ערביים בודדים, מוסדות דת (ביניהם מגרש הרוסים) ומפעלי תעשייה. רחוב עמק רפאים של היום (שנקרא אז רחוב עזה, או רחוב הופמן, או דרך בית צפאפה) שימש ציר תעבורה לא סלול.

בני המשפחה, שחלקם למדו ארדיכלות, הגדילו את הבית ובנו בתים נוספים באזור, ולמעשה הקימו שכר נה שנקראה "חארת אל נמארה" (שפונת בני נמאר). המושבה הגרמנית, שראשון בתיה נבנה ב-1873, כללה את החלק הצפוני של רחוב עמק רפאים, את שורת הבתים שממערבה ואת הרחובות המסתעפים ממנה מזרחה באזור קולנוע "סמדר". אפשר לראות אותה יפה בציוור של גוסטב באוארנפלד מ-1898, שניתן כמתנה לקיבוץ וילהלם השני בביקורו בארץ באותה שנה (הר"י חוב המתפל הוא לא עמק רפאים, כמו שנהוג לחשוב בטעות. נקודת המבט היא ממש הקאסר של משפחת נמארי, שממנו מתפתל הרחוב אל עמק רפאים, שהוא רחוב ישר).

שכונת נמארייה השתרעה אפוא מצפון מערב לשטח שבו נוסדה המושבה הגרמנית, שארמותיה נקנו מבע"ל היה הפלסטינים. משפחת נמאר אף רשמה חלק מהשיטחים שהיו בבעלותה כוואקף משפחתי האסור במכירה למשפחה אחרת. ב-1927 רחוב גרץ והמשכו ברחובות דוד דוד ודודשי וגרליוה אלון נקראו עדיין בשם "שארי (רחוב) נמארי" (כך במפת סקר מנרטרית), ורחוב